

förnyat studium av de viktiga tänkare som ofta avfärdats genom 1900-talets klichébilder erbjuder därför tillfällen att ompröva grundläggande aspekter av den moderna teologins historieskrivningar, kontroverslinjer och agendor. I nutiden kan det inom många discipliner upplevas som en barlast att notera hur teologiska och religionshistoriska frågeställningar genomsyrar tidens kulturanalyser, etik och epistemologi. I den här volymen manifesteras detta faktum t.ex. genom gudsbegreppets centrala roll i Schellings filosofiska metodologi eller den ingående analys av den gotiska katedralens implicita teologi som bidrar till att prägla Hegels arkitekturteori (Sven-Olov Wallenstein). Dessa klassiska tänkare strävade på olika sätt att i sina system och vetenskapsteorier både uttolka och påskynda framväxten av ett modernt demokratiskt (snarare än konfessionellt legitimerat) samhällsskick med dess samspel mellan tongivande sektorer och institutioner. Att med uppmaningen från denna volyms redaktörer ”återvända till Kant” samt ”utforska dem som försökte fullborda hans system” är därför av teologisk relevans framför allt för att idealismen ger nycklar till att förstå samspelet mellan teologi, moral, kritisk kunskapssyn och modernt samhällsskick.

Antologin ”Tysk idealism” ger en värdefull och gedigen utgångspunkt för vidare svenskspråkigt arbete även om dess struktur innebär att volymen egentligen inte erbjuder en samlad kronologisk eller systematisk helhetsbild av epoken. Det får sägas vara en svaghet att den inte närmare belyser nutida Kantforskning, inte minst då dennes skugga vilar över hela epokens problemställningar. För teologer som önskar inhämta en nutida översikt av epoken finns idag istället en mängd engelska och tyska handböcker att tillgå, liksom monografier av ledande forskare som t.ex. Henrich, Frank, Beiser, Ameriks och Pinkard.

Jonas Lundblad
Doktorand, Lund

Franz Posset, *UNSER MARTIN. Martin Luther aus der Sicht katholischer Sympathisanten*. Münster: Aschendorff Verlag GmbH & Co. KG, 2015. 177 sid.

I föreliggande bok vill den katolske reformationsforskaren Franz Posset uppmärksamma ett antal personer under 1500-talet som för det mesta förbises av den kyrkohistoriska forskningen, nämligen de mot den katolska kyrkan trogna luthersympatisörerna under reformationens första tid. De fyra gestalter som Posset valt att behandla hör alla hemma i Augsburgområdet, som var centralt i händelseutvecklingen. I Augsburg möttes Luther och kardinal Cajetanus 1518; där kom också lutheranernas bekännelse att läsas upp inför kejsaren 1530; där avslutades det schmalkaldiska kriget genom religionsfreden 1555; inte minst trycktes där Luthers böcker i större mängd än t.o.m. i Wittenberg.

Även i modern tid har Augsburg spelat stor roll vid mötet mellan lutherdom och romersk-katolsk teologi, i det att det var i Augsburg som den gemensamma förklaringen till rättfärdiggörelseläran undertecknades den 31 oktober 1999 av representanter för Lutherska Världsförbundet respektive den romersk-katolska kyrkan.

De fyra gestalter som behandlas i boken blev aldrig ”lutheraner” i strikt mening. De stod kvar som lojala medlemmar i den katolska kyrkan men såg alla upp till Luther som den kanske mest framträdande representanten för vad som kallades ”den evangeliska sanningen”, vilken ansågs vara förankrad i Skriften. En åttasidig predikan av Luther, som 1523 trycktes i Augsburg, saknar karakteristiskt nog författarnamn, vilket ersatts av beteckningen ”En försvarare av den evangeliska sanningen”.

Den som behandlas först i boken är en domkapitelsledamot vid namn *Bernhard Adelman*. Denne är antagligen den ende av de fyra huvudpersonerna i boken som träffat Luther personligen, vilket skett i samband med Luthers möte med Cajetanus i Augsburg 1518. Adelman var född 1459 och avled kort före jul 1523. Han delade Luthers kritiska inställning till avlaten och tycks ha brevväxlat med Luther, även om korrespondensen dem emellan ej blivit bevarad. En nyckelroll i reformationshistorien har Adelman spelat genom att allvarligt skärpa motsättningen mellan Luther och Eck, vilken han betecknar som både ”monstrum” och ”Schwein”. I ett slags bihang till bannhotbullen mot Luther satte Eck upp Adelman som en av dem som stödde Luther. Adelman lyckades dock undgå repressalier. Luther var fullt medveten om att han åtnjöt Adelmans sympatier och omtalar honom som ”unser Adelman”. Adelman torde fram till sin död ha läst alla lutherskrifter han kom över. Positiva förbindelser uppehöll han även med Erasmus av Rotterdam och Oecolampadius.

Den i särklass utförligaste behandlingen i boken får *Caspar Amman*, som i likhet med Luther var augustineremit. Hans exakta levnadsdata är inte kända. Amman var känd som predikant men var framför allt, i likhet med den ännu mera berömde Johannes Reuchlin, en av sin samtids mest framstående hebraister. Särskilt vill Posset framhålla hans psaltaröversättning. Amman var den förste som översatte hela Psaltaren från hebreiska till tyska. Posset menar att detta inte uppmärksammats ordentligt, inte ens av Luther, som ej tycks ha varit intresserad av någon kontakt med Amman över huvud taget, trots att Amman sökte sådan genom att i brev framställa en vänskaplig kritik av den översättning som Luther givit av Matt. 16:18 i det s.k. Septembertestamentet 1522. Amman utgår ifrån att Jesus talat hebreiska med sina lärjungar och kommer fram till det originella översättningsförslaget: ”Und ich sag dir, dass du bist der Bekenner himmlischer Ding, und auf diese häimliche Bekanntnuss will ich bawen mein Kirchen.” Amman hade ett stort

bibliotek och i detta är ingen annan författare företrädd med så många boktitlar som Luther. Caspar Amman tycks ha skaffat sig allt han kunde komma över av Luther, vilken han benämner ”vår apostel”. Amman avled antagligen i slutet av år 1524 eller i början av år 1525. Förutom översättningen av Psaltaren färdigställde han även en hebreisk grammatik. Det tillhör enligt Posset historiens gåtor att inte ett närmare samarbete kom till stånd mellan Luther och Amman. Posset, som uppenbarligen är särskilt intresserad av Amman, företar i sin bok även några detaljerade jämförelser mellan Luthers och Ammans sätt att översätta Psaltaren. Han uppger själv att det är för att kunna presentera dessa jämförelser som han valt att utge sin bok på tyska, trots att han är verksam i Amerika.

Vitus Bild föddes 1481 och avled 1529 i benediktinklostret i Augsburg. Han tillhörde också de ”katolska” lutherläsarna och betecknar Luther som både ”en trogen arbetare i Herrens vingård” och ”Tysklands räddare”. Inte heller med Bild tycks Luther ha varit hågad att komma i någon närmare kontakt, trots att Bild å sin sida flera gånger sökte sådan. En tid tycks Bild ha visat intresse för Karlstadt och dennes syn på nattvarden. Han lämnade dock inte sin trohet mot den romerska kyrkan.

Kaspar Haslach torde ha varit i ungefär samma ålder som Luther. Han var möjligen född 1485 och torde ha avlidit omkring 1540/41. Haslach var i likhet med Hus och Luther övertygad om att påven var Antikrist. All tro på den fria viljans förmåga att hålla Guds bud betraktade Haslach som diabolisk blasfemi. Detta var redan före konflikten mellan Luther och Erasmus 1524-1525. Åberopande sig på Paulus lärde han också att tron allena rättfärdiggör. I sin verksamhet som predikant i Augsburgområdet hade han både Gabriel Biel och Luther som förebilder. Trots att Haslach uppenbarligen i mycket hög grad var luthersympatisör lyckades han ändå klara sig undan exkommunikation bland annat genom att hävda att det för honom angelägna var att predika i överensstämmelse med Skriften och att han aldrig hållit med om *allt* vad Luther sagt.

Franz Posssets arbete är mycket detaljrikt och vittnar om stor forskarmöda och noggrannhet. Dess främsta värde består i att det uppmärksammar att det under reformationens första tid, när konfessionsgränserna ännu ej fixerats, fanns åtskilliga som i hög grad var luthersympatisörer men ändå ville gälla som lojala medlemmar i den katolska kyrkan.

Rune Söderlund
Docent, Lund